

Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa ennen ja jälkeen sote-uudistuksen – vuosien 2020 ja 2023 kuntakyselyiden tuloksia

PÄÄLÖYDÖKSET

- 81 prosenttia kunnista oli nimenyt ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen tai tehtävään valtuutetun työryhmän vuonna 2023. Vuonna 2020 vastaava osuus oli hieman pienempi (77 %).
- Ehkäisevää päihdetyötä tekeviä kunnallisia tai seudullisia monialaisia työryhmiä toimi 83 prosentissa kunnista vuonna 2023. Vuonna 2020 vastaava osuus oli 86 prosenttia.
- Kunnallisia tai seudullisia ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöitä toimi 93 prosentissa kunnista vuonna 2023. Vuonna 2020 vastaava osuus oli 92 prosenttia.
- Ehkäisevä päihdetyö oli sisällytetty kuntien toimintaa ohjaaviin suunnitelmiin 90 prosentissa kunnista vuonna 2023. Vuonna 2020 vastaava osuus oli jopa 96 prosenttia.
- Kokonaisarvion perusteella sote-uudistus ei ratkaisevasti heikentänyt kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteita: vuonna 2023 68 prosentissa kunnista rakenteet olivat vahvat, kun vastaava osuus vuonna 2020 oli 69 prosenttia.
- Sote-uudistuksen myötä kuntien ehkäisevän päihdetyön järjestämistavoissa on tapahtunut joitain muutoksia. Kunnat ovat siirtäneet yhdyshenkilötehtäviä sote-toimesta kunnan omille hallinnonaloille, ja monialaisten työryhmien kokoonpanoissa korostuivat kuntien omat toimialat.

Tässä julkaisussa tarkastellaan kuntien ehkäisevän päihdetyön (EPT) perusrakenteita koko maassa ja aluehallintovirastojen (avi) toimialueilla vuosina 2020 ja 2023. Tulokset perustuvat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja aluehallintovirastojen tekemiin kyselyihin (ks. Näin tutkimus tehtiin -laatikko). Ehkäisevän päihdetyön perusrakenteita ovat kunnan nimeämä vastaava toimielin, työtä ohjaavat suunnitelmat, yhdyshenkilö ja monialaiset työryhmät. Perusrakenteet mahdollistavat laadukkaan päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyyn kunnissa.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki määrittelee kunnan vastuut ehkäisevässä päihdetyössä (523/2015, 5 §, muutos 549/2022). Lain mukaan kunta muun muassa huolehtii ehkäisevän päihdetyön tarpeen mukaisesta järjestämisestä kunnassa, nimeää tehtävistä vastaavan toimielimen sekä suunnittelee ja seuraa tietoon perustuvaa ehkäisevää päihdetyötä. Lain toimeenpanoa tukee Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (STM 2015). Ehkäisevää päihdetyötä tekevät kunnan eri hallinnonalat, hyvinvointialue, monet eri viranomaiset, järjestöt, yritykset ja yhteisöt: kunnan vastuulla on sovittaa nämä toimet yhteen.

Vuoden 2023 alusta alkaen ehkäisevä päihdetyö on kuulunut sekä kunnan että hyvinvointialueen lakisääteisiin tehtäviin. Sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) -uudistuksen myötä vastuu ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä on siis jakautunut uudella tavalla, kun sosiaali- ja terveyspalveluiden (sote-palveluiden) järjestämisvastuu on siirretty hyvinvointialueille. Hyvinvointialueilla on sote-palveluissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön lisäksi myös muita tehtäviä alueensa ehkäisevässä päihdetyössä, kuten asiantuntijatuen tarjoaminen kunnille ja eri tahojen toimien yhteensovittaminen.

Tässä raportissa verrataan Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kyselyiden tuloksia vuosina 2020 ja 2023 eli ennen ja jälkeen sote-uudistuksen. Tulokset kertovat, miten sote-uudistus ja hyvinvointialueiden perustaminen ovat vaikuttaneet kuntien ehkäisevän päihdetyön järjestämistapoihin ja rakenteisiin.

Vastaavia toimielimiä raportoitiin aiempaa yleisemmin

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukaan kunnan on nimettävä ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin (523/2015, 5 §), joka johtaa, seuraa ja arvioi kunnan EPT-toimia. Kuntalain mukainen toimielin on voinut myös valtuuttaa nämä tehtävät jonkin muun työryhmän vastuulle.

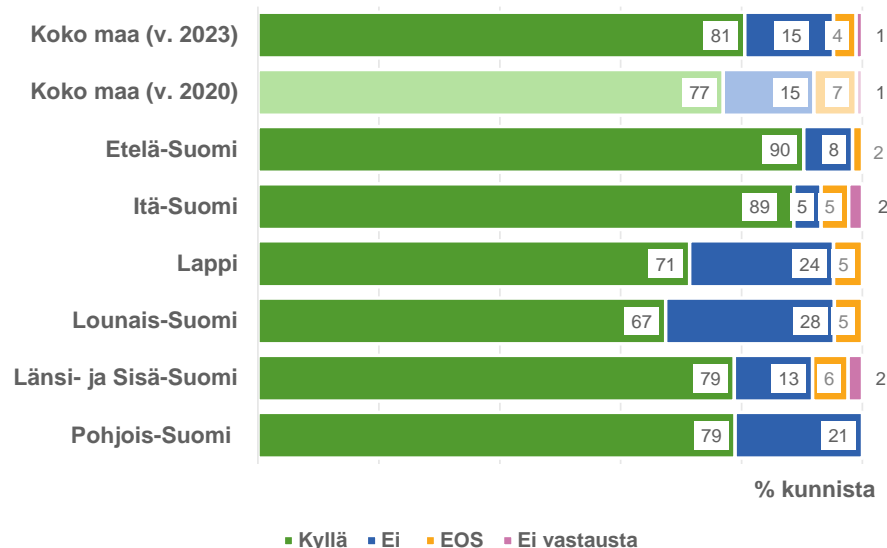
Vuoden 2023 kyselyn perusteella kunnat raportoivat aiempaa yleisemmin nimenneensä vastaavan toimielimen. Kun vuonna 2020 toimielimen oli nimennyt 77 prosenttia kunnista, vuonna 2023 vastaava osuus oli 81 prosenttia (kuvio 1). Tähän osuuteen on laskettu mukaan myös työryhmät, jotka toimielin on valtuuttanut tehtävään. Kuntia, joissa toimi pelkkä valtuutettu työryhmä, oli vuonna 2023 ainoastaan yksi.

Vuonna 2023 aluehallintovirastojen välillä oli jonkin verran eroja siinä, miten aktiivisesti niiden toimialueiden kunnat olivat nimenneet toimielimiä. Etelä-Suomen alueella jopa 90 prosenttia kunnista oli nimennyt toimielimen, kun Lounais-Suomessa vastaava osuus oli 67 prosenttia (kuvio 1).

Näin tutkimus tehtiin:

THL ja aluehallintovirastot kartoittivat ehkäisevän päihdetyön tilannetta kunnissa Webropol-kyselyillä keväällä 2020 ja 2023 (23.3.–8.5.2020 ja 24.4.–26.5.2023). Rakenteita koskevat vastaukset lähetettiin kunnille tarkistettavaksi ja kunnilla oli mahdollisuus vielä korjata tai tarkentaa vastauksiinsa varsinaisen kyselyajan jälkeen.

Vastaaajina olivat kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt tai yhdyshenkilön puuttuessa ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavat. Kyselyyn vastasi 99 prosenttia Manner-Suomen kunnista sekä vuonna 2020 (N = 294) että vuonna 2023 (N = 293). Eri aluehallintovirastojen (avi) toimialueiden vastausprosentit vaihtelivat 97–100 prosentin välillä vuonna 2020 ja 98–100 prosentin välillä vuonna 2023.

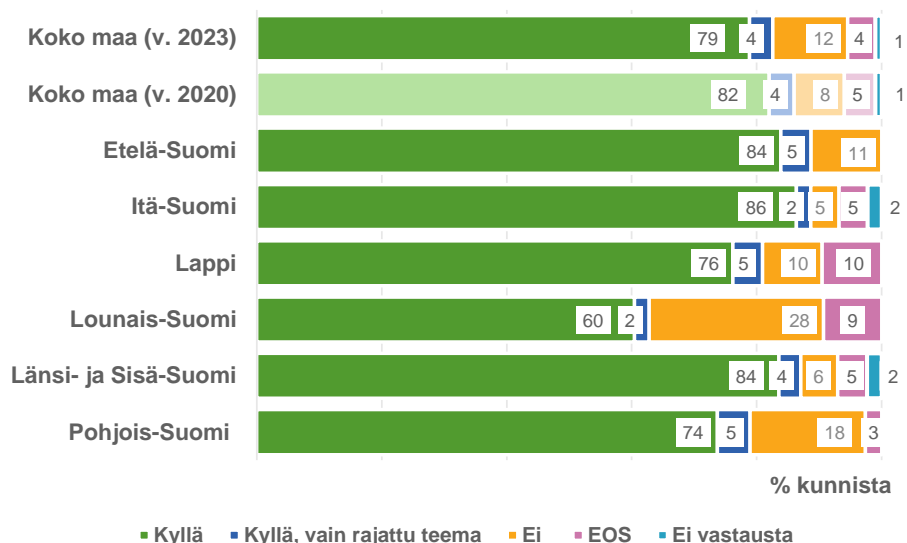
Kuvio 1. Kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista) vuosina 2020 ja 2023. (Lähde: THL 2023).

Valvira ja aluehallintovirastot valvoivat tehostetusti kuntien ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen nimeämistä syksyllä 2022. Valvonnan kohteena oli 62 kuntaa, joista 35 nimesi aiemmin puuttuneen lakisääteisen toimielimen. (Aluehallintovirastot 2022.) Tämä on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, että kunnat raportoivat vuonna 2023 hieman yleisemmin toimielimiä kuin vuoden 2020 kyselyssä. Edelleen kuitenkin 15 prosentissa kunnista puuttui ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin.

Monialaisten työryhmien kokoonpanoissa korostuivat kuntien omat hallinnonalat

Monialaisissa työryhmissä eri toimijoiden työtä voidaan sovittaa yhteen Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain edellyttämällä tavalla (523/2015, 5 §). Vuonna 2023 83 prosentissa kunnista toimi jokin kunnallinen tai seudullinen työryhmä, jonka tehtäviin ehkäisevän päihdetyön toimeenpano kuului. Vuonna 2020 vastaava osuus oli 86 prosenttia, joten osuus on hieman pienentynyt. Osa työryhmistä toimi rajatumminkin jonkin tietyn ikäryhmän tai teeman parissa molempina tarkasteluvuosina. (Kuvio 2.)

Vuoden 2023 kyselyn perusteella ehkäisevän päihdetyön ryhmien toiminnassa oli joitain alueellisia eroja. Vuonna 2023 Etelä-Suomen kunnista 89 prosentissa toimi monialainen työryhmä ja Lounais-Suomen kunnista 62 prosentissa. (Kuvio 2.) Verrattuna vuoteen 2020 avi-alueiden välillä oli enemmän vaihtelua työryhmien toiminta-aktiivisuudessa (vrt. Warpenius & Markkula 2020).

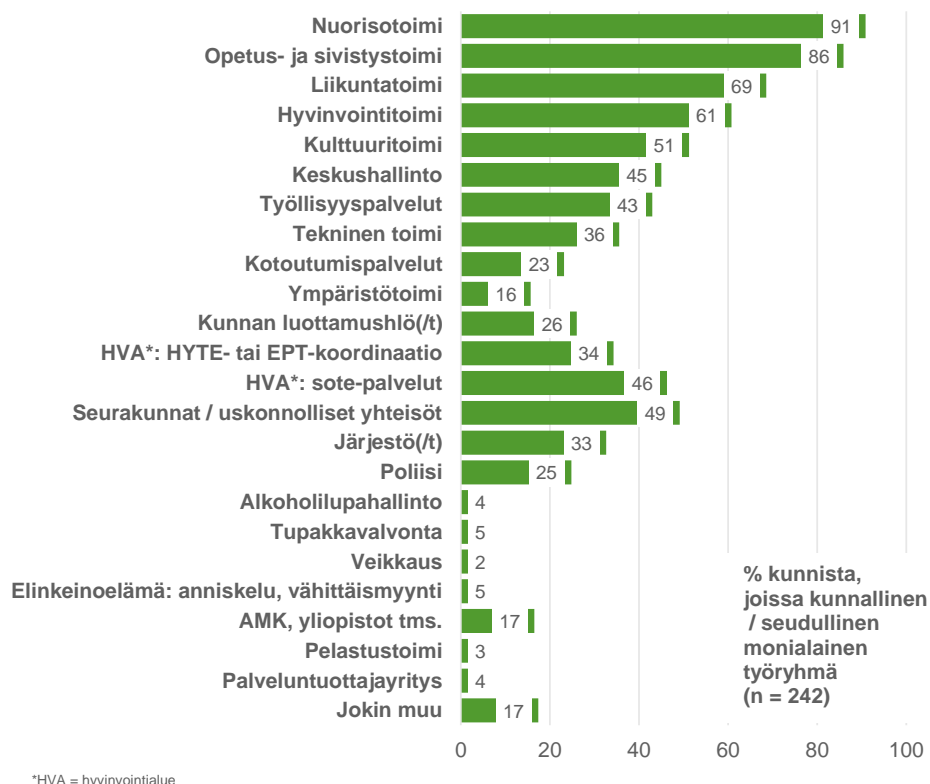

Kuvio 2. Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva kunnallinen tai seudullinen työryhmä, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista) vuosina 2020 ja 2023. (Lähde: THL 2023).

Kuviossa 3 tarkastellaan monialaisten työryhmien jäsenten hallinnonaloja tai taustaorganisaatioita vuonna 2023. Monialaisten työryhmien toiminta painottui julkisen vallan ja erityisesti kuntien eri hallinnonalojen keskinäiseen työskentelyyn. Tyypillisimmät hallinnonalat monialaisissa työryhmissä olivat nuorisotoimi (91 %) ja opetus- ja sivistystoimi (86 %). Hyvinvointialueiden sote-palvelut olivat edustettuina ainoastaan 46 prosentissa työryhmistä ja hyvinvointialueiden ehkäisevän päihdetyön ja/tai hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatio 34 prosentissa työryhmistä. Näiden tulosten valossa kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyössä on vielä tehostamisen varaa: vuonna 2020 kuntien sosiaali- ja terveystoimialat olivat vahvasti edustettuina työryhmissä (81 ja 80 %).

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki velvoittaa, että kunnat sovittavat toimensa yhteen myös poliisin, yleishyödyllisten yhteisöjen sekä alkoholi- ja tupakkalakien valvonnan ja elinkeinoelämän ehkäisevän päihdetyön toimien kanssa. Kuvion 3 tulosten perusteella tämä tavoite toteutui monialaisissa työryhmissä vaihtelevasti. Vuonna 2023 työryhmissä olivat jossain määrin edustettuina poliisi (25 % vs. 37 %, v. 2020) ja yleishyödylliset yhteisöt, kuten seurakunnat (49 % vs. 53 %, v. 2020) ja järjestöt (33 % vs. 38 %, v. 2020), mutta kaikkien näiden osuudet ovat pienentyneet verrattuna vuoteen 2020 (ks. Warpenius & Markkula 2020). Alkoholilupahallinto (4 %) ja tupakkavalvonta (5 %) sekä elinkeinoelämä (5 %) olivat varsin heikosti edustettuina: elinkeinoelämän osuus oli pienentynyt 10 prosentista vuonna 2020 viiteen prosenttiin vuonna 2023.

Kaiken kaikkiaan kuntien monialaisten työryhmien asema ehkäisevän päihdetyön eri toimijoiden yhteistyön koordinoinnissa ja yhteensovittamisessa on siis jossain määrin heikentynyt sote-uudistuksen jälkeen. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukaan myös hyvinvointialueen tehtäviin kuuluu sovittaa yhteen ehkäisevän päihdetyön toimensa alkoholi- ja tupakkalain valvonnan, poliisin, yleishyödyllisten yhteisöjen ja elinkeinon toimien kanssa. Niinpä aluetasoiset toimijat saattavat osallistua hyvinvointialueen vastaaviin monialaisiin ryhmiin, mikä on voinut kaventaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua myös kuntatasoiseen yhteistyöhön (ks. Kauppinen ym. 2023).

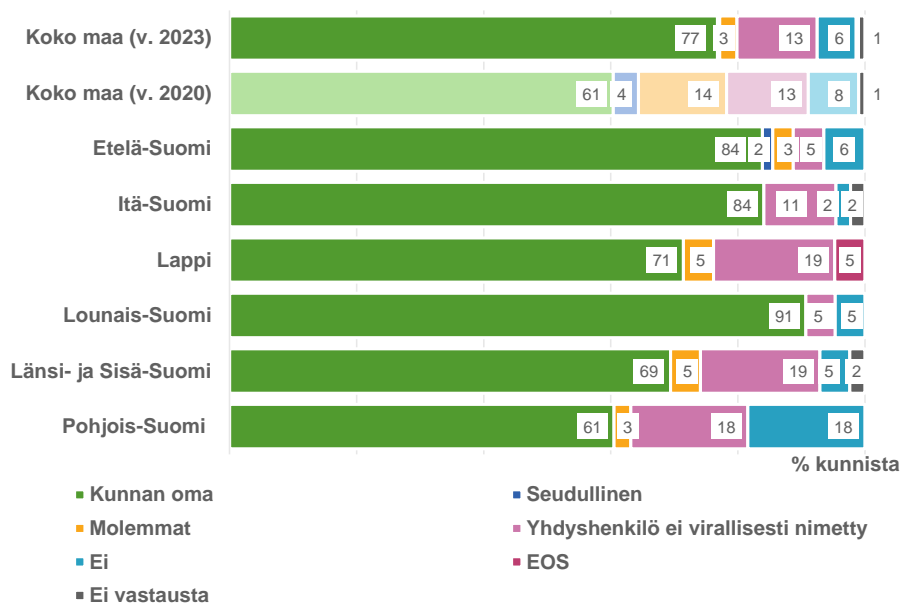

Kuvio 3. Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevien monialaisten työryhmien jäsenten hallinnonalat tai taustaorganisaatiot (%-osuus kunnista, joissa on kunnallinen tai seudullinen työryhmä) vuonna 2023 (n = 254). (Lähde: THL 2023)

Kunnissa toimi aikaisempaa yleisemmin kuntien omia yhdyshenkilöitä

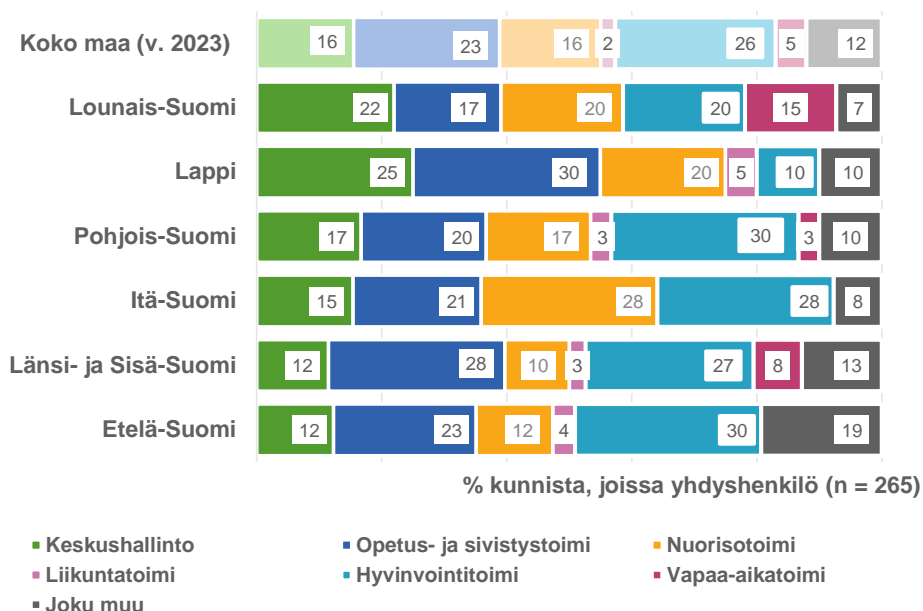
Suosituksen mukaan monialaisen ehkäisevän päihdetyön yhteen sovittamiseksi tarvitaan koordinaatiota (Soikkeli & Warsell 2013; Markkula ym. 2022), missä yhdyshenkilötehtävä on olennainen. Vuonna 2023 ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva yhdyshenkilö toimi kaikkiaan 93 prosentissa kunnista. Vuonna 2020 prosenttiosuus oli 92. (Kuvio 4.) Verrattuna aikaisempiin kyselyihin yhdyshenkilöitä toimi aiempaa useammin ainoastaan kuntatasolla, ja näiden kuntien osuus on kasvanut jo pidemmän aikaa (vuonna 2016: 50 %, vuonna 2020: 61 % ja vuonna 2023: 77 %) (vrt. Warpenius & Markkula 2020).

Vuonna 2023 pelkästään kunnan omia yhdyshenkilöitä toimi eniten Lounais-Suomen alueella (91 %) ja vähiten Pohjois-Suomen alueella (61 %). Verrattuna vuoteen 2020 keskeinen ero yhdyshenkilöiden nimittämiskäytännöissä kaikilla alueilla oli seututasoisten koordinaattoreiden huomattavan vähäinen osuus (vrt. Warpenius & Markkula 2020). Joidenkin aluehallintovirastojen toimialueilla hyödynnettiin kuitenkin edelleen muutamissa kunnissa myös seututasoisen koordinaation mahdollisuuksia, kuten Etelä-Suomessa, Lapissa ja Länsi- ja Sisä-Suomessa (kuviot 4). Ennen sote-uudistusta seudullisen ehkäisevän päihdetyön koordinaatio liittyi usein sote-palveluiden järjestämiseen seututasolla. Vuoden 2023 alusta sote-palvelut siirrettiin hyvinvointialueiden vastuulle, mikä muutti myös kuntien seututasoisen yhteistyön lähtökohtia.

Kuvio 4. Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöt kunnissa, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista) vuosina 2020 ja 2023. (Lähde: THL 2023).

Vuonna 2023, kun sote-toimi ei enää ollut kunnissa, yhdyshenkilöitä toimi eniten hyvinvointitoimissa (26 %) ja opetus- ja sivistystoimissa (23 %) (kuviot 4 ja 5). Kunnat ovat osoittaneet yhdyshenkilötehtäviä muille hallinnonaloille jo ennen sote-uudistusta ja ennakoineet sote-tehtävien siirtämistä hyvinvointialueille: vuonna 2016 selvä enemmistö yhdyshenkilöistä (62 %) työskenteli sote-toimissa, mutta vuonna 2020 vastaava osuus oli enää 36 prosenttia (Warpenius & Markkula 2020).

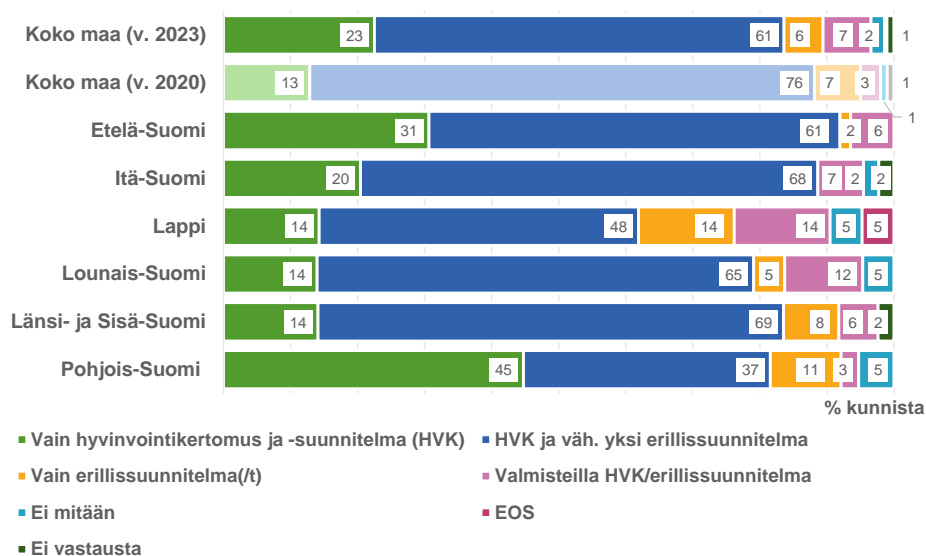
Kuvio 5. Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden taustahallinnonalat, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista, joissa yhdyshenkilö) vuonna 2023 (n = 265). (Lähde: THL 2023).

Aluehallintovirastojen välillä oli joitain painotuseroja siinä, millä hallinnonalalla yhdyshenkilöt työskentelivät (kuvio 5). Esimerkiksi Lapissa ja Itä-Suomessa korostuivat nuoriin painottuneet toimialat: näillä alueilla noin puolet yhdyshenkilöistä työskenteli opetus- ja sivistystoimessa tai nuorisotoimessa. Kaiken kaikkiaan kuntien yhdyshenkilötehtävät olivat hajautuneet eri hallinnonaloille. Lisäksi avovastausten perusteella ”hyvinvointitoimi” kattoi kirjavan yhdistelmän erilaisia hallinnonaloja ja toimia. Myös ”Joku muu” -luokkaan oli raportoitu erilaisia hyvinvointi-, nuoriso-, sivistys-, opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan toimien yhdistelmiä.

Ehkäisevä päihdetyö sisältyi useisiin suunnitelmiin

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain (612/2021, 6 § ja 7 §) mukaan ehkäisevä päihdetyö tulee sisällyttää osaksi kunnan toiminnan suunnittelua. Vuonna 2023 ehkäisevä päihdetyö oli sisällytetty johonkin kunnan toimintaa ohjaavaan suunnitelmaan valtaosassa kunnista (90 %). Vuonna 2020 vastaava osuus oli vielä suurempi (96 %). Muutos voi johtua siitä, että vuonna 2023 osa kunnista oli vasta valmistelemassa suunnitelmiaan.

Suurin osa kunnista (84 %) ilmoitti sisällyttäneensä ehkäisevän päihdetyön osaksi kunnan tai seudun hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa (HVK). Vuonna 2020 näiden kuntien osuus oli 89 prosenttia. HVK:n rinnalla erillissuunnitelmat olivat yleisiä: 61 prosentissa kunnista oli HVK:n lisäksi vähintään yksi erillissuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö kuului. Lisäksi kuudessa prosentissa kunnista oli ainoastaan jokin ehkäisevän päihdetyön huomioiva erillissuunnitelma. (Kuvio 6.) Kaiken kaikkiaan erillissuunnitelmat olivat tyypillisesti ehkäisevän päihdetyön suunnitelmia tai vastaavia.

Kuvio 6. Kuntien ehkäisevää päihdetyötä ohjaavat kunnalliset ja seudulliset toimintasuunnitelmat, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista) vuosina 2020 ja 2023. (Lähde: THL 2023).

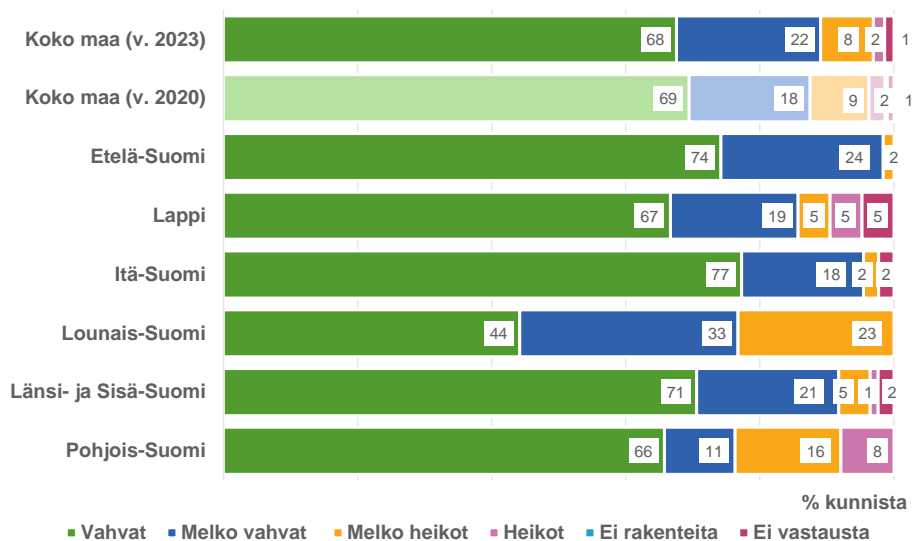
Eri aluehallintovirastojen toimialueiden välillä oli joitain painotuseroja kuntien ehkäisevää päihdetyötä koskevissa suunnitelmissa (kuvio 6). Muutamalla toimialueella (Lappi ja Lounais-Suomi) ehkäisevää päihdetyötä koskeva suunnitelma oli muita alueita yleisemmin vasta valmisteilla. Ratkaiseva ero verrattuna vuoteen 2020 on se, että osalla toimialueista (Pohjois-Suomi, Etelä-Suomi ja Itä-Suomi) HVK oli nyt aiempaa yleisemmin ainoa suunnitelma, joka ohjasi ehkäisevää päihdetyötä (vrt. Warpenius & Markkula 2020).

Kuntien perusrakenteet kantoivat yli sote-uudistuksen – aluehallintovirastojen välillä oli vaihtelua

Kuntien perusrakenteiden vahvuutta tarkasteltiin summamuuttujan avulla (ks. kuvio 7). Vuonna 2023 ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet olivat kokonaisarvion mukaan vahvat reilussa kahdessa kolmasosassa kunnista (68 %) – eli niissä oli kaikki neljä perusrakennetta: vastaava toimielin, toimeenpaneva työryhmä, yhdyshenkilö ja toimintasuunnitelma. Rakenteet olivat melko vahvat 22 prosentissa kunnista (ts. kunnat raportoivat kolme rakennetta).

Kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteet olivat vuonna 2023 kutakuinkin yhtä vahvat kuin vuonna 2020, jolloin rakenteet olivat vahvat 69 prosentissa kunnista ja melko vahvat 18 prosentissa kunnista. Vuonna 2023 joka kymmenennessä kunnassa rakenteet olivat joko melko heikot tai heikot, kun vuonna 2020 vastaava osuus oli 11 prosenttia. (Kuvio 7.)

Kansallisella tasolla tarkasteltuna kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteiden vahvuudessa ei siis tapahtunut ratkaisevia muutoksia sote-uudistuksen myötä. Aluehallintovirastojen välillä voitiin kuitenkin havaita joitain eroja. Kuntia, joissa rakenteet olivat vahvat, oli vähiten Lounais-Suomen alueella (44 %) ja eniten Itä-Suomessa (77 %) vuonna 2023 (kuvio 7). Verrattuna vuoteen 2020 kuntien rakenteet näyttävät vahvistuneen osassa avi-alueista (Etelä-Suomi, Itä-Suomi) ja vastaavasti osassa hieman heikentyneen (Lounais-Suomi, Lappi) (ks. Warpenius & Markkula 2020).

Kuvio 7. Kokonaisarvio kuntien ehkäisevän päihdetyön perusrakenteista, koko maa ja aluehallintovirastojen toimialueet (% kunnista) vuosina 2020 ja 2023¹. (Lähde: THL 2023).

Rakenteiden vahvuutta kuvaava mittari ei kerro ehkäisevän päihdetyön toimenpiteiden laadusta tai kattavuudesta käytännössä (ks. kuvio 7). Kunta on esimerkiksi voinut saada tällä mittarilla arvon ”1” eli rakenne on olemassa, vaikka sen ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva työryhmä keskittyisi esimerkiksi vain nuoriin tai kunnan yhdyshenkilöä ei olisi virallisesti nimetty tehtäviinsä.

¹ Kuviossa 7 tarkastellaan kuntien ehkäisevän päihdetyön perusrakenteita, jotka ovat: 1) vastaava toimielin, 2) toimeenpaneva monialainen työryhmä, 3) työtä koordinoiva yhdyshenkilö ja 4) toimintasuunnitelmat. Kuntien ehkäisevän päihdetyön perusrakenteita arvioidaan summamuuttujalla, jossa jokaiselle rakenteelle on annettu joko arvo 1 (= rakenne on) tai 0 (= rakennetta ei ole tai siitä ei ole tietoa). Kunnat saavat pisteitä nollasta neljään rakenteiden määrän mukaan. Kunnat on luokiteltu seuraavasti: vahvat rakenteet (4 pistettä), melko vahvat rakenteet (3 pistettä), melko heikot rakenteet (2 pistettä), heikot rakenteet (1 pistettä) tai ei rakenteita (0 pistettä).

Kuntien ehkäisevän päihdetyön uusjaot

Sote-uudistus ja hyvinvointialueiden perustaminen vuoden 2023 alussa ovat jossain määrin vaikuttaneet siihen, miten kunnat ovat järjestäneet ehkäisevän päihdetyön perusrakenteensa. Tämän kyselyn perusteella yhdyshenkilötehtävät olivat yhä yleisemmin kuntatasoisia ja monialaisten työryhmien kokoonpanoissa painottuivat kuntien omat toimialat.

Kuntien ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet olivat kuitenkin kansallisella tasolla tarkasteltuna pääpiirteissään yhtä vahvoja vuonna 2023 kuin ennen sote-uudistusta vuonna 2020. Kunnat olivat siis erilaisin ratkaisuin sopeuttaneet toimintarakenteensa vastaamaan hallinnon uudistusta, joka siirsi sote-palvelut kunnilta hyvinvointialueille. Aluehallintovirastojen toimialueiden välillä oli kuitenkin vaihtelua siinä, miten kattavasti kunnat olivat järjestäneet ehkäisevän päihdetyön rakenteensa.

Ehkäisevä päihdetyö kunnissa on monin tavoin integroitu hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden (hytetu) edistämiseen. Esimerkiksi valtaosassa kunnista ehkäisevä päihdetyö sisältyi hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan (HVK), ja niiden kuntien osuus, joissa oli ainoastaan HVK oli kasvanut vuonna 2023 verrattuna vuoteen 2020.

Vaikka kuntakyselyn vastausprosentti oli erinomainen, osassa kunnista ei ollut selkeää käsitystä siitä, kenelle kyselyyn vastaaminen kuului. Myös vastaajien tiedoissa kuntien ehkäisevän päihdetyön tilanteesta saattoi olla puutteita: monissa kunnissa yhdyshenkilötehtäviä oli järjestetty uudelleen, ja kyselyyn vastanneet yhdyshenkilöt olivat vasta aloittaneet tehtävissään. Tämä kertoo kuntien ehkäisevän päihdetyön koordinaation haasteista tilanteessa, jossa sote-uudistus johti tehtävien uudelleenjärjestelyihin kunnissa.

Kuntien uudistuneet tavat järjestää toimiaan ja nimetä hallinnonalojaan hämärtävät osaltaan kokonaiskuvaa ehkäisevän päihdetyön järjestämistavoista ja painotuksista käytännössä. Esimerkiksi hyvinvointitoimi korostui uudella tavalla sekä kuntien yhdyshenkilöiden että monialaisten työryhmien jäsenten taustaorganisaatioissa. Avovastausten perusteella ”hyvinvointitoimi” kuntien työtä kuvaavana terminä oli kuitenkin erittäin moniaineksinen sateenvarjokäsite, jonka sisällöt vaihtelivat suuresti kuntien välillä.

Yhtenä sote-uudistuksen tuomana uhkakuvana on, että kuntien ehkäisevä päihdetyö koteoituu kuntatasolle, jolloin kuntarajat ylittävän yhteistyön mahdollisuuksia ei hyödynnetä. Tämän suuntaisesta kehityksestä kertoo se, että kuntien monialaisten työryhmien kokoonpanoissa korostui kuntien sisäisten hallinnonalojen osuus. Kunnissa mahdollisesti oletetaan, että hyvinvointialue jatkossa vastaa alueensa kuntarajat ylittävästä yhteistyöstä esimerkiksi poliisin ja elinkeinoelämän kanssa. Lisäksi eri toimijoiden resurssit ja kiinnostus osallistua sekä hyvinvointialueen että kunnan monialaisiin työryhmiin voivat olla rajallisia.

Tätä kyselyä tehtäessä sote-uudistuksen käytännön toimeenpano oli vielä keskeneräistä, eikä kysely näin ollen tuota kuvaa hyvinvointialueiden ja kuntien rakenteiden ja yhteistyön vakiintuneesta tilanteesta. Hyvinvointialueiden perustaminen on joka tapauksessa tuottanut osittain rinnakkaisia rakenteita kuntien ehkäisevän päihdetyön järjestämistavoille samalla, kun toimintaresurssit ovat niukat. Hyvinvointialueiden perustamisvaiheessa vuoden 2023 alussa ehkäisevässä päihdetyössä toimi jo varsin yleisesti jokin alueellinen monialainen työryhmä tai verkosto, jossa olivat edustettuina alueen kunnat ja/tai järjestöt. Hyvinvointialueille suunnatun kyselyn perusteella viidellä alueella oli vahvat rakenteet ehkäisevän päihdetyön koordinaatiossa, seitsemällä alueella rakenteet olivat keskivahvoja ja yhdeksällä alueella kokonaisuus oli vielä kehittymässä (Kauppinen ym. 2023).

Kehittämistyössä on jatkossa oleellista etsiä käytännön ratkaisuja kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyöhön, kuten siihen, miten hyvinvointialue voisi tehokkaasti jakaa työryhmissään kertyvää monialaista asiantuntemusta kuntiin. Kuntien, hyvinvointialueiden ja muiden ehkäisevää päihdetyötä tekevien toimijoiden yhteistyön sujuvuus ja työnjakojen selkeys on keskeistä päihde- ja riippuvuushaittojen ennaltaehkäisemiseksi. Tämä on ratkaisevan tärkeää, kun otetaan huomioon monien kuntien väestöpohjan pienuus ja kuntatalouden heikko tilanne.

Kaiken kaikkiaan kuntien rakenneratkaisut ja monipuoliset yhteistyösuhteet hyvinvointialueiden kanssa luovat perustan tarpeenmukaiselle, laadukkaalle ja vaikuttavalle ehkäisevälle päihdetyölle, joka kattaa erilaiset päihde- ja riippuvuusilmiöt ja kohdistuu kaikkiin ikä- ja väestöryhmiin.

Tämä julkaisu käsitteli ennen kaikkea kuntien sisäisiä tehtävänjärjestelyitä. Kyselytulosten jatkoanalyysissä kiinnitetään tarkemmin huomiota kuntien ja hyvinvointialueiden työnjakaan ja yhteistyöhön sote-uudistuksen jälkeen. Tämän julkaisun tulokset viittaavat siihen, että ehkäisevä päihdetyö on aikaisempaa yleisemmin integroitu osaksi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden (hytetu) edistämistä kunnissa. Jatkoanalyysissä syvennetään ymmärrystä hytetu-integraatiosta sekä ehkäisevän päihdetyön laadusta.

Lähteet

Aluehallintovirastot (2022) [Valvonta vauhditti ehkäisevän päihdetyön kehitystyötä kunnissa \(avi.fi\)](#)

Kauppinen T, Ylitörmänen T, Markkula J (2023) [Hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön koordinaation lähtötilanne](#). Tutkimuksesta tiiviisti 21/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

[Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä](#) (523/2015, muutos 549/2022).

[Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä](#) (612/2021).

Markkula J, Karlsson N, Ollila H & Strand T (2022) [Ehkäisevä päihdetyö: opas kunnille ja hyvinvointialueille](#). Ohjaus 5. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Soikkeli M & Warsell L (2013) [Laatutähteä kiertämässä – Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja](#). Kide 21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

STM (2015) [Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholii-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen](#). STM:n julkaisu 2015:19. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Warpenius K & Markkula J. (2020) [Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa ovat vahvistuneet – tuloksia vuosien 2016 ja 2020 kuntakyselyistä](#). Tutkimuksesta tiiviisti 26/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Hyvinvointialue- ja kuntakohtaiset tulokset

Aluehallintovirastojen raportit ovat saatavilla verkosta: www.thl.fi/ehkaisevapaihdedetyo > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön seuranta ja arviointi > Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely

Tämän julkaisun viite:

Warpenius K, Markkula J (2023) Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa ennen ja jälkeen sote-uudistuksen – vuosien 2020 ja 2023 kuntakyselyiden tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 35/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-119-1 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-119-1>